

Rajka Švrljuga

Pitanja identiteta

UDK 1 - Al-Shirazi
1 - Descartes

Sažetak

Naš kratki životni vijek postavlja pred nas neka važna pitanja. Jedno od njih jeste i pitanje našeg identiteta. Na koje se temelje trebamo osloniti? Ako nam okruženje ne pruža zadovoljavajući odgovor, možemo li se skloniti pod "krov" nekog značajnijeg autoriteta? I konačno, jesmo li već utkani u neki "skriveni" sistem?

Temeljno iskustvo Descartesovog *Cogita* jest upravo "multikulturalno" iskustvo o tome kako moj osobni identitet nije nimalo "bolji" od onoga što nam se čini "ekscentričnim". U Mulla Sadrinoj filozofiji identitet se uspostavlja između onog ko spoznaje i onog što spoznaje.

Ključne riječi: identitet, Mulla Sadra, Descartes, *New age*

Uvod

Martin Heidegger svojim je razmatranjem “biti” ili *Wesen* kao glagola (bivstvovati) ponudio pojam biti bez esencije. “Bit” tradicionalno označava čvrstu jezgru koja jamči identitet neke stvari. Za Heideggera “biti” je nešto što ovisi o povijesnom kontekstu, o epohalnom očitovanju bitka koji se javlja u jeziku i kroz njega. Jezik je kuća bitka.¹ Analizirajući Heraklitov fragment br. 53, Heidegger otvoreno skreće pažnju na činjenicu da su “poredak i dominacija” izravno utemeljeni u nekom očitovanju bitka, stoga pružaju izravno ontološko utemeljenje društvenim odnosima dominacije.

Ma kako bio nezadovoljan teolozima, *irfānī* filozof nije ništa manje zadovoljan zapadnim filozofom ili kritičarem kad ga ovaj želi uvjeriti da napusti duhovnu hermeneutiku u korist historijske kritike, on ga želi zapravo povući na područje koje nije njegovo i nametnuti mu perspektivu koja proizlazi iz premisa moderne znanosti.

Irfānī filozof radije opaža forme u prostoru nego u vremenu. *Ta’wīl* pribjegava imaginativnoj svijesti, čiju će povlaštenu funkciju i noetsku vrijednost osobito Mulla Sadra uvjerljivo pokazati.²

S Mulla Sadrom dolazi do rađanja nove intelektualne perspektive i osnivanja treće filozofske škole u islamu, poznate pod nazivom transcendentna filozofija. Njegova najznačajnija djela pripadaju području racionalnih znanosti, naročito u domeni tradicionalne metafizike.

New age

New age nije neki dobro organizirani pokret ili sljedba s vođom i ustanovljenim pravilima nego radije pojedinačno duhovno iskustvo ili, u najboljem slučaju, mreža vrlo fluidnih i nestabilnih skupina koje spaja osjećaj opće vizije čovjeka i svijeta. Poneseni tim osjećajem, pripadnici *New agea* vjeruju da savremeno društvo ulazi u eru Vodenjaka, u novo razdoblje mira i saradnje. Među prvima koji je sistemski počeo govoriti o vremenu Vodenjaka, bio je francuski ezoterik Paul Le Cour. Da bi potkrijepio svoje stavove, Cour se koristi i biblijskim motivima. Tako se govori da je u Bibliji riječ o prelasku Sunca iz znaka Bika, gdje je bio dva milenija, u znak Ovna. Spomen

o tome on nalazi u *Knjizi izlaska*; Izraelci su se u pustinji klanjali zlatnom teletu, dakle Biku. Mojsije je na brdu Sinaj dobio zapovijed da ne štuje više zlatno tele, to jest egipatskog boga Apisa, nego da ga zamijeni ovnom, pri čemu se misli na Izlazak 29, 31, gdje se veli: “Uzmi onda ovna za posvećenje i skuhaj njegovo meso na posvećenom mjestu.” Sunce je po Le Courvom računanju u znaku Ovna ostalo do 21. marta godine prve, kad je prešlo u znak Ribe. Time je po njemu učinjen bitan religijski pomak. Demijurg, tvorac našeg sistema, ulazi u tijelo bića velikih vrlina da bi tri godine propovijedao nauk, čiji je cilj zamjena religija tog vremena. Istovremeno, iz grčke riječi *iktys*, riba, izvodi anagram *Iesous Hristos Theou Hios Soter*. Autor ere Vodenjaka smatra da će 2160. godine doći Krist Vodenjak, kao što je prije 2000 godina došao Krist Riba.³

U *New ageu* nalazimo nekoliko glavnih ideja. Prvo, zbiljnost je oblikovana kao jedno Sve, koje je božansko i sastavljeno od energije. Bog nije osoba, nego je sveobuhvatna energija koja oživljava i vodi svijet, a Isus je jedno od mnogih utjelovljenja kosmičkog Krista. Kristov ponovni dolazak povratak je jednog od mnogih učitelja. Svemir je svet i naseljen duhovima svih vrsta, koji budno bdiju nad čovječanstvom. Između moderne znanosti i mistična iskustva nema opreke u predodžbi svemira. Za *New age* uzrok zla nije grijeh nego neznanje o vlastitoj naravi. Pokret Boga prema čovjeku neprihvatljiv je jer se, protivno tome, čovjek sam mora uputiti božanskom biću u sebi. Zatim, u središtu svih ideja *New agea* stoji vjera u reinkarnaciju.

Što se tiče prakse, u središtu je *New agea* zdravlje i rast osobnosti, što rađa potrebu okrenutosti prema duhovnosti, psihologiji, alternativnoj medicini i raznim terapijama svih vrsta i tradicija. Od unutrašnjosti se ide prema van i rješavaju se ekološki problemi. Zemlja biva zamišljena kao živo biće ili majka osjetljiva na povrede i ranjavanja. Konačno, postoji sistemsko oživljavanje ezoterizma i okultizma sa sastojcima spiritizma,

¹ Slavoj Žižek, *O nasilju – Šest pogleda sa strane*, Ljevak, Zagreb, 2008, str. 60–63.

² Henry Corbin, *Historija islamske filozofije I–II*, Veselin Malesša, Sarajevo, 1987, str. 23.

³ Rajka Švriljuga, *Vjera u uskrснуće pred izazovom vjerovanja u reinkarnaciju*, <https://hrcak.srce.hr/38575>

astrologije, vidovitosti, horoskopa, bioenergije, gatanja, odnosa s astralnim, iskustva smrti prije smrti, parapsihologije, *channelinga* i tajne kabalističkih brojeva. Dovoljno je reći da najmanje pet miliona Amerikanaca planira svoje živote prema astrološkim predviđanjima, a nekih 1.200 do 1.750 dnevnih novina u toj zemlji objavljuje horoskope. Dovoljno je reći da ima posla za deset hiljada astrologa s punim radnim vremenom i stotinu sedamdeset pet hiljada sa skraćenim. Po proračunu, oko 40 miliona Amerikanaca pretvara zodijački posao u zaradu od dvjesto miliona dolara godišnje. Nekoliko je kompjutera zauzeto proračunavanjem i tumačenjem horoskopa. Jedan od njih izbacuje svake minute horoskop od deset hiljada riječi za dvadeset dolara. A jedan drugi opskrbljuje oko dvije hiljade škola širom zemlje dnevnim horoskopima. Treći je smješten na Grand Station i dnevno izbacuje pet stotina horoskopa.⁴

U Engleskoj oko 250.000 osoba pohađa tečajeve čaranja i novopoganstva.⁵

Podloga cijelog *New age* obrata, kao nove religioznosti, nalazi se u povijesnom nadolasku i potpunoj prevlasti ideologije individualizma. U individualističkom smislu postoji samo "ja" i njegovi interesi. Pri tome, vrijeme potpuno iščezava jer se ljudska sreća živi ovdje i sada. Sve je, naime, usredotočeno na sadašnji trenutak. Izvučena iz svojih prirodnih oblika cikličkog vremena i uvrštena u nove prostore bez vremena, reinkarnacija dobiva novo značenje. Zato se i moglo dogoditi da su u indijskoj religiji ljudi odbacivali reinkarnaciju želeći pobjeći od prokletstva *samsare* i *karme*, dok je danas u *New ageu* sama reinkarnacija postala nekom vrstom oslobođenja od teških osobnih problema.

Prvi društveni poticaj vjerovanja u reinkarnaciju jeste savremeno natjecanje u društvu između ljudi. To natjecanje ima i svoju tamniju stranu, tj. one koji su otpali i izgubili borbu. Ali reinkarnacija uspijeva ispraviti nejednaku sudbinu ljudi u životu i uspostaviti pravdu za sve u toku smjene naraštaja za reinkarnirane u bogataše i siromahe, uspješne i neuspješne, crnce i bijelce.

⁴ Mircea Eliade, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, GZH, Zagreb, 1983, str. 89.

⁵ Mijo Nikić, *Novi religiozni pokreti*, FN, Zagreb, 1997, str. 238.

Svi će oni biti u prilici da ostvare svoje želje, bez obzira što ih u ovom životu nisu ostvarili. Drugi društveni poticaj vjerovanja u reinkarnaciju jeste mogućnost da ona postane povlašteno sredstvo za promaknuće čovjekove sreće i zdravlja, o čemu je prije bilo govora. No, koliko god ova objasnjenja čovjekove sudbine bila uvjerljiva, neka se pitanja ne mogu izbjeći. Tako, naprimjer, ako je ovaj život prouzročen njemu prethodnim, nije li onda i prethodni bio prouzročen njemu prijašnjim i tako u beskonačnost. Postavlja se i pitanje identiteta čovjeka prije i nakon smrti. Napokon, treći društveni poticaj vjerovanja u reinkarnaciju jeste sekularizacija smrti. Smrt je nešto ružno i odbojno jer je čovjek otkrio ljudsko tijelo, njegovu ljepotu i užitak življenja. Da bi se zaštitio od nelagodnosti i pomisli na smrt, pokušao ju je otkloniti na nekoliko načina. Prvo, prešućivanjem. Djeca moraju već od malena biti odvojena od spoznaje smrti. Kad je riječ o starijima, stvar je drukčija. Njima se smrt ne skriva, nego jedino na njih prenosi. Isključeni su iz života jer su nositelji smrti. Drugi način bijega od smrti jest njegova pretvorba u bolest. Ljudi ne umiru, nego su samo teško bolesni. Dok su samo bolesni, daleko su od smrti. Gledano sa stajališta sociologije, smrt prestaje biti kolektivnim događajem, a postaje osobnim i privatnim. Privatni je život doveo do privatne smrti. A usamljenost u smrti nepodnošljivija je od one u životu. Odatle pokušaj da se zaboravi gorka istina o smrti. Premda se učinilo da je smrt zaboravljena, a vjerovanje u besmrtnost u sekularizaciji postiže potpuni besmisao, ljudi nisu tako daleko od nade u vječnost. Za početak im je i reinkarnacija značila mnogo. Sabirući važna dobra djela iz brojnih života, možda će se i besmrtnost pojaviti na kraju puta. No, ta besmrtnost nije nikada onostrana, nego ovostrana jer se ostvaruje uvijek na Zemlji. U reinkarnaciji ljudi umiru, a opet vječno žive, u vječnosti su, a opet ostaju na ovom svijetu. Stoga reinkarnacijom postmoderni čovjek ispunjava svoju proturječnu težnju za potpunim saživljavanjem sa životom i istodobno uživanjem besmrtnosti, težnju da postoji u vremenu i vječnosti. Po tome ispada da ne postoji ništa po čemu bi se razlikovala *samsara* od *nirvane* i ništa po čemu bi se razlikovala *nirvana* od *samsare*.

Filozofsko-mistička struja

Naziv transcendentna filozofija pojavljuje se u 16. st. i to u djelu Mulla Sadre, najpoznatijeg istražitelja i poklonika Suhrawardijeve filozofije.

Naziv transcendentna filozofija, dakle, mlađeg je datuma, ali je predmet, o kojem je riječ, znatno stariji.

Zaokret istočne islamske filozofije prema staroperzijskom idealizmu svjetlosti, koji kod Suhrawardija ostaje pretežno u okviru polemike s grčkim filozofskim tradicijama, našao je već ranije svoj samostalni izraz pod neposrednim azijskim utjecajima, pod kojima već krajem 9. stoljeća počinje da se oblikuje jedinstvena filozofsko-mistička struja, čiji je jedan od nosilaca i al-Halladž.

To je tip duhovnosti koji povezuje unutarnju duhovnu askezu i filozofski odgoj.

Na Platona nas podsjeća predodžba o "igri sjena" (*zill*), čiji se obrisi (*rasūm*) ocrtavaju na tamnoj plohi, kad na nju padne zraka svjetlosti i "prida im egzistenciju u optičkom slijedu".⁶

Mulla Sadra označava duhovnost istočnih teozofa kao međuprostor koji spreže i ujedinjuje metodu sufija, koja bitno teži ka unutarnjoj čistoti i metodu filozofa, koja teži ka čistoj spoznaji.⁷

Umjesto na sufizam, nailazimo na termine poput *Qadris*, uzet po imenu utemeljitelja izvjesnog pravila, koji je umro 1160. godine, ili bi mogao doći u dodir s terminima kojima bi u prijevodu odgovarali Ljudi Istine, Učitelji, ili možda Oni koji su blizu.⁸ Sufije tvrde da određena vrsta umnih i drugih aktivnosti, u posebnim uvjetima i uz osobite napore, mogu proizvesti ono što se naziva višom mentalnom aktivnošću, što vodi ka ekstra percepciji, a čiji je mehanizam latentan u običnom čovjeku. Prema tome, sufizam je prekoračenje uobičajenih ograničenja. Zato ne iznenađuje da su neki riječ sufi preveli grčkom riječi za božansku mudrost *sophia*.

Sufizam također izjavljuje da čovjek može postati objektivniji i da ta objektivnost omogućava pojedincu shvatiti više činjenice. Sufijski učitelj je vodič i instruktor – a ne neki bog. Obožavanje osobe zabranjeno je u sufizmu. Ibn Arebijeva izreka: "Ljudi misle da bi šejh trebao izvoditi čuda i otvoreno izražavati prosvjetljenje. Potreba učitelja je, međutim, da posjeduje samo ono što učeniku treba."⁹ Zato Rumi kaže: "Ne gledajte moj vanjski oblik, već uzmite ono što mi je u ruci."¹⁰

Ibn Arebi: "Sufi mora djelovati i govoriti tako da uzima u obzir razumijevanje, ograničenja i skrivene dominantne predrasude svojih slušatelja."¹¹

Mulla Sadra donosi prevrat u metafizici bitka.

Dok Platon ideje stvari shvaća kao prvi bitak, prema kojemu se zemaljska egzistencija odnosi kao niži stupanj bitka, dotle je Mulla Sadra izveo istinski prevrat u metafizici bitka, zamjenjujući tradicionalnu metafiziku biti metafizikom opstojnosti i dajući prednost *ab initio* opstojanju nad štastvom. Da nema nepromjenjivih biti, već da je svaka bit određiva i izmjenjiva s obzirom na stupanj intenziteta njenog čina opstojanja – ovakav preokret priziva još jedan: onaj o supstancijalnom kretanju, koji kretanje promiče do kategorije supstancije.

Mulla Sadra je filozof preobražaja transsupstancijacija. Poimanje tvari ovdje nije ni materijalističko ni spiritualističko. Tvar prolazi kroz mnoštvo stanja: postoji jedna suptilna tvar, duhovna, božanska.

Mulla Sadra je svjestan kako učenje šejhu daje neophodnu doradu, utemeljujući netvarnost djelatne imaginacije. To više nije sposobnost zavisna od tjelesnog organizma, niti prolazi s njim, već sposobnost čisto duhovna, neka vrst tananog ogrtača duše. Od tada Sadra dopušta stvoriteljivost duše budući da je svaka duša stvoritelj svoga raja ili pakla. Ustvari, sve su razine opstojanja i opažanja uređene po istom zakonu jedinstva, koje je, na razini mislivog, jedinstvo poimanja, poimajućeg subjekta i pojmljene forme, isto jedinstvo kao što je jedinstvo u ljubavi. Iz ovakvog sagledavanja nazire se šta za Sadru znači sjedinjujuće jedinstvo ljudske duše, duboko svjesne svojih činova spoznavanja, i Djelatne umnosti koja je Duh Sveti. Nikada se tu ne radi o aritmetičkom, već o pojmovnom jedinstvu, koja dopušta uzajamnost što pomaže da razumijemo da, u duši koju ona preobražava, forma (ideja) pojmljena od Djelatne umnosti jest Forma koja samu sebe poima, i da se prema tome Djelatna umnost ili Duh Sveti sam poima

⁶ Čedomir Veljačić, *Filozofija istočnih naroda II*, NZMH, Zagreb, 1982, str. 63.

⁷ Henry Corbin, *Historija islamske filozofije I-II*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987, str. 191.

⁸ Idries Shah, *Uvod u sufizam*, MISL, Zagreb, 2005, str. 11.

⁹ Ibidem, str. 32.

¹⁰ Ibidem, str. 22.

¹¹ Engleska verzija Maulvi S. A. O. Husaini: u *Ibn al-Arabi*, Lhore, 1931, VI, I, str. 38.

kroz čin poimanja duše, dok se zauzvrat, duša kao Forma koja sebe poima, poima kao Forma pojmljena od Djelatne umnosti.

Na tragu Suhrawardija Mulla Sadra interpretira egzistencijalnu verziju metafizike. Postoje dva oblika spoznaje: ona izvedena od formalne obuke (historijski) i ona koja dolazi iz intelektualne intuicije (duhovni i nevidljivi). Individualni bitak isto je što i egzistencija. Razlike se u intenzitetu javljaju u aktualnim oblicima egzistencije, a ne u bitku, koji su čisti logički pojmovi.¹²

Mulla Sadra će izraditi kompleksnu proročku gnoseologiju detaljno opisujući vidovnjačka stanja, organ kojim se vidovnjačko opažanje doživljava i "mjesto" tog doživljava, odnosno gdje do njega dolazi. Riječ je o duhovnom prostoru. I ovdje ima udaljenosti, ali ih prelazimo nepokretni, pomoću želje snažnijeg ili slabijeg intenziteta. On počinje na mjestu gdje izlazimo iz kosmičke kripote, na njezinoj granici. Ti su prodori činjenice, a vidovnjak je njihov svjedok. Zadaća je fenomenologije pokazati valjanost takvih svjedočanstava. Svaka takozvana pozitivna kritika koja postulatima ili zaključcima negira vizije ostaje strana fenomenu koji treba utvrditi jer ga uništava.¹³

Sve je samo putovanje

Descartesov *Cogito* ishodište je moderne filozofije. Kako bi bio posve siguran da sumnja u sve, izmišlja čak i "zločestog duha" koji se zabavlja neprestano mu podmećući ili se prisjeća kako je ponekad u snu povjerovao da je budan. Postoji samo jedna sigurna stvar koja ostaje neuništiva, uvjerenje koje odolijeva i najvećoj sumnji; ono prema kojem, ako mislim, dakle, ako sumnjam, onda sam stvaran. Da bih pogriješio ili bio prevaren, trebam barem postojati!

Temeljno iskustvo Descartesove univerzalne sumnje upravo je "multikulturalno" iskustvo o tome kako moje vlastite tradicije nisu nimalo bolje od onoga što nam se čini "ekscentričnom" tradicijom drugih. Za kartezijanskog filozofa etnički korijeni ili nacionalni identiteti nipošto nisu kategorija istinitosti. Kad razmotrimo svoje etničke korijene,

upuštamo se u privatnu upotrebu uma, djelujemo kao nezreli pojedinci, a ne kao slobodna ljudska bića koja ostaju u dimenziji univerzalnog uma.

Običaji mogu biti materijal od kojeg su sazdani naši identiteti, u njima djelujemo i stoga njima definiramo ono po čemu smo društvena bića, što je često u suprotnosti s onim što zaista jesmo.

Univerzalan um je uvijek subjektivan um, univerzalna dobrotu je zlo kada se susretnemo s onim drugačijim. Riječ je o strahu od bližnjeg.

Monizam je duh poticaja da um i tijelo nisu ontološki različite vrste entiteta. Tu je perspektivu prvi put predložio Parmenid i kasnije je usvojio Baruch Spinoza. Filozofija identiteta. Modusi mišljenja i modusi protežnosti u konačnici se podudaraju, i jedni i drugi izraz su jednog Boga, jedne prirode, jedne supstancije. Red i veza ideja jednaki su kao red i veze stvari. Kod čovjeka su duh i tijelo dva različita izražaja jedinstva osobe.

Za Spinozu neko tijelo, pa ni dušu, nećemo definirati njegovim oblikom ili funkcijama, a nećemo ga definirati ni kao bivstvo ni subjekt. Za savjest je moralni zakon i nema druge svrhe do posluha. On ne donosi nikakvu spoznaju, ne čini da bi se bilo što spoznalo. On sprečava oblikovanje svijesti. Zlo nikad nije u nekom odnosu, već samo u odnosu između dva odnosa, zlo nikada nije u nekom stanju ili biti, već u nekoj usporedbi stanja. Ono što pripada biti samo je izloženost utjecaju. U tom smislu postojanje je iskušavanje. No to je fizičko i hemijsko iskušavanje. To je iskustvo koje je opreka sudu. Više se ne radi o iskorištavanju, odnosno zarobljavanju, već o socijabilnosti i zajedništvu.¹⁴

Tema četverostrukog putovanja duhovnog putnika, tradicionalna ideja islamskih mistika, zauzima kod Mulla Sadre središnje mjesto.

Prvo putovanje polazi iz svijeta stvorenja prema Božijem biću. Filozof se ovdje bavi općim problemima fizike, materije i oblika, supstancijom i akcidentalnim. Kad je na njemu red, filozof hodočasnik biva uzdignut na nadosjetilnu razinu božanskih stvarnosti. Drugo putovanje ono je što polazi od Boga prema Bogu i po Bogu: ovdje se putuje unutar Boga i s Bogom. Hodočasnik ne

¹² Carl W. Ernst, *Sufizam i filozofija Mullā Sadrā*, Sveučilište u Sjevernoj Karolini na Chanel Hillu, Copyright. Carl W. Ernst.

¹³ Henry Corbin, *Grimizni andeo*, Modo, Zagreb, 2007, str. 127–131.

¹⁴ Baruch de Spinoza, *Etika*, Kultura, Beograd, 1970.

napušta metafizičku razinu, ovdje je iniciran u *ilabiyat*, božanske znanosti (*divinalia*), u probleme božanskog bitka, Božija imena i attribute. Treće putovanje polazi od Boga prema svijetu stvorenja, ali po Bogu i s Bogom. Ono je, dakle, mentalni put suprotan prvom putovanju i uvodi u spoznaju hijerarhijskih inteligencija i nadosjetilne svjetove (*Malakut, Džabarut*). I na kraju, četvrto putovanje, ono što polazi od svijeta stvorenja i vodi prema tom istom svijetu, ali ovaj je put Bog Onaj Koji putuje ili se s Bogom putuje. To putovanje uvodi u spoznaju duše, spoznaju samoga sebe, što je *par excellence* ono što mi filozofi nazivamo “istočnjačkom” spoznajom u metafizičkom smislu riječi, iskazanu u izreci: “Onaj ko spozna sebe spoznao je i svoga Boga.” Ono inicira u ezoterični teomonizam koji propovijeda da ne postoji ništa osim Boga; ono, naposljetku, uvodi u različite simbole koji se odnose na zagrobnu budućnost ljudskog bića.¹⁵

Dakle, metamorfoza subjekta koji spoznaje jeste putovanje. Dovoljno je maknuti udaljenost koja razdvaja sigurnost teorijske spoznaje od gnostičke sigurnosti, osobno ostvarene i doživljene spoznaje. Tako dugo dok s jedne strane postoji “ja” zatvoreno u svoj egoizam, a s druge određeni objekt, apstraktno božansko biće zatvoreno u svoju nespoznatljivost, bez obzira na imena i attribute koji su toj nespoznatljivosti dodijeljeni, nema prave spoznaje tog objekta. Do prave spoznaje ne može se doći drukčije nego samo ako se s tim objektom prestanemo sučeljavati dijalektički pa se on spoznavajućem subjektu otkrije u njegovoj vlastitoj spoznaji. Tom je epifanijom *eo ipso* na mjesto pristupio Apsolutni subjekt kojeg je

ovaj prvi pokušao razumjeti kao da je bio objekt njegove spoznaje, Bog se ne može spoznati preko nekog drugog, kao da se radi o nekom drugom objektu. Njega ne može spoznati neko drugi, on jedino može spoznati sebe samog kao Apsolutnog subjekta, to jest izvan svake iluzorne objektivnosti. Božanski je subjekt zapravo Djelatni subjekt bilo koje spoznaje Boga; on je taj koji razmišlja o sebi u ideji koju ljudski um ima o njemu.¹⁶

Identitet se uspostavlja između onog tko spoznaje i što spoznaje.

Zaključak

Za kartezijanskog filozofa etnički korijeni ili nacionalni identitet nipošto nisu kriteriji istinitosti. Kad razmatramo svoje etničke korijene, upuštamo se u privatnu upotrebu uma, odnosno djelujemo kao nezreli pojedinci, a ne kao slobodna ljudska bića koja obitavaju u dimenziji univerzalnog uma.

Ipak, boreći se protiv subjektivnog nasilja, zamarujemo skriveno univerzalno sistematsko nasilje.

Filozofi od Avicene do Mulla Sadra, razmatrajući pet stanja uma, od materijalnog uma ili uma u mogućnosti do *intellectus sanctus*, dopuštaju da kod većine ljudi um postoji samo u mogućnosti, uvjeti koji mu dozvoljavaju da postigne otjelovljeni um stječu se samo kod malog broja ljudi.

Kako se onda stječe identitet zajednice?

¹⁵ Mulla Sadra Shirazi, *Le livre des pénétrations métaphysiques*, uvod napisao i preveo Henry Corbin, Verdier, coll. “Islam spirituel”, 1998, str. 31.

¹⁶ Henry Corbin, *Grimizni andeo*, Modo, Zagreb, 2007, str. 150.

Abstract

The Questions of Identity

Rajka Švrljuga

Our short lifespan raises some important questions. One of them is the question of our identity. What foundations should we rely on? If our environment does not provide us with a satisfactory answer, can we take shelter under the “roof” of some significant authority? And finally, are we already woven into some “hidden” systemic system? The basic experience of Descartes’s *Cogito* is precisely the “multicultural” experience of how my personal identity is no better than what seems “eccentric” to us. In the philosophy of Mulla Sadra, identity is established between the one who knows and the one what knows.

Keywords: identity, Mulla Sadra, Descartes, New age